

"Şuşanı geri alıb orada musiqi ocağı qurmaq istəyirəm"

Bu sözlər, bu arzu Azərbaycan sərkərdəsinə, son nəfəsində "Azərbaycan, Azərbaycan" söyləyən Abbas Mirzə Naibüssəltənə Qacara məxsusdur. Azərbaycan sevgisi Abbas Mirzəni heç vaxt tərk etməmişdir.

Tarixdən məlumdur ki, Azərbaycan hökmdarı Ağa Məhəmməd şah Qacarın varisi olmadığı üçün, o, vaxtilə qardaşı Hüseynqulu xan Cahansuzun oğlu Baba xanı (Fətəli şah) özünün vəliəhdliyinə təyin edilmişdir. Qacar şahının Fətəli xana vəsiyyətiindən qısa məlumat belədir:

"Bəylərbəyi Mirzə Məhəmməd xan Dəvəli Qacarın qızını taxt-tacın səndən sonra varisi olacaq Abbas Mirzəyə alarsan". Qacar şahının məhz bu vəsiyyətinə əməl edildiyi üçün iki qacar tayfasının (qoyunlu-dəvəli) arasında olan düşmənçiliyə son qoyuldu və Qacarlar sülaləsinin 140 ilə yaxın bir müddətə (1788-1925) hakimiyyət sürməsi təmin edilmiş oldu.

Abbas Mirzə Qacar Ağa Məhəmməd şah Qacarın vəsiyyəti etdiyi vəliəhd idi. Azərbaycana ilk dəfə Ağa Məhəmməd şahın yanında, 1797-ci ilin yazında gəldi və bu diyara həmişəlik bağlandı. Ağa Məhəmməd şah Qacar Şuşada qətlə yetirilərkən (xəyanət nəticəsində) Abbas Mirzə və digər şahzadələr həmin il Azərbaycanın general-qubernatoru təyin edilmiş hərbiçisi Süleyman xan Qacar vasitəsilə sağ-salamat Tehrana gətirilmişdi. Həmin Süleyman da 10 yaşlı vəliəhd Abbas Mirzəni Azərbaycana gətirən tərbiyəçisi oldu.

Abbas Mirzə 1804-cü ilin yayında Fətəli şahla birlikdə Qarabağa gəlmiş, bu yerlərin sakitliyini çox dəyərləndirmişdi. O, gecələr əsgər postlarına baş çəkirdi, sonra fürsət taparaq Fətəli şahla orduda islahatlar aparmaq barədə söhbət edərkən, onun fikrini öyrənməyə çalışırdı. Tehrandə bu fürsət əlinə düşmürdü. Daha doğrusu, Şahın ətrafında dolaşan qatı dindarlar, ona rəqib olan qardaşları buna imkan vermirdilər. Onlar bütün Azərbaycanı, az qala ölkəni öz nüfuz və təsiri altına almış Abbas Mirzənin şəxsiyyətini şahın yanında hər vasitə ilə nüfuzdan salmağa çalışırdılar.

Abbas Mirzənin Qarabağda keçirdiyi günlərini, daim yanında olan oğlu onun bütün döyüş yolunu əks etdirən "Tarixə-no" (Yeni tarix) kitabının müəllifi Cahangir Mirzə ətraflı təsvir etmiş, onun Qarabağa, bu torpağa olan məhəbbətini bu sözlərdə qələmə almışdır. Cahangir Mirzə yazır: "... hansısa bir nəğməyə, bir kənd evindən və ya bir tarladan gələn sərgilərə xüsusi bir zövqlə qulaq asırdı. Bir gün yanında olanlara demişdi: "Şuşanı geri alıb, orada yerləşdikdən sonra bir musiqi ocağı qurmaq istəyirəm". O, Azərbaycanın gəlirlərini Tehrana göndərmirdi, Azərbaycana sərf edirdi. Atasını Fətəli şahla söhbətlərin-

dən birində demişdi: "Ata, mənəni Azərbaycandan ayırmayın, lütfən! Mənəni Azərbaycandan ayıracaqınızsa, o zaman fərman verin mənə öldürsünlər". Abbas Mirzə ömrünün çox illərini, 1831-ci ilədək Azərbaycan hakimi oldu. 1831-ci ildə bu diyardan ayrıldıqdan, Xorasan valisi təyin edildikdən (düşmənlərinin təkidli, Fətəli şahın fərmanı ilə) sonra çox keçmədən, 2 ildən sonra, 1833-cü ildə "Azərbaycan, Azərbaycan" deyərək gözlərini yummuş, həyatla vidalaşmışdır.

Abbas Mirzə I və II Qacar-Rusiya müharibələri zamanı (1804-1813 və 1826-1828-ci illər) vaxtını ordu hissələrinin, əsgərlərin yanında keçirirdi. Günəşdən yanmış üzündə qətiyyəti yorğunluqdan əsər-ələmət görünmürdü. O, 1804-cü ildə Gəncəni işğal etmiş rus ordusuna qarşı vuruşa hazırlanırdı. Abbas Mirzə əvvəlcə Qarabağa gəlmiş və rus qoşununa komandanlıq edən Qarabağ xanı İbrahimxəlil xanın oğlunu məğlub etdi. Sonra ordusunu azad etmək arzusunda olan Şuşaya doğru yönəltdi, qalanı mühasirəyə aldı. Bu zaman Gəncədə olan rus komandanı Kotlyarevski Abbas Mirzənin Şuşanı mühasirəyə almaq planını eşitdikdə (bu sirri ona kim ötürmüşdü?) Qarabağda olan rus qoşununun köməyinə gəldi və 6 gün döyüş baş verdi. Abbas Mirzə nəzarətsiz qalmış Gəncəni almaq üçün yolunu dəyişdi. Lakin düşmən güclü olduğu üçün, minlərlə insanı ölümə verməmək üçün Abbas Mirzə geri çəkilməyə məcbur oldu.

Mənbələr göstərir ki, Bakı xanlığının müdafiəsi də Abbas Mirzənin təşkilatçılığı ilə baş tutmuşdu. Hüseynqulu xan Azərbaycan ordusunu qəbul etməyə hazır idi. Abbas Mirzə bəylərbəyi Əhməd xana və Hüseyn xan Qəzviniyə Abşeron tərəfdən Bakıya hücum etməyi tapşırırdı. O, düşmənin başını qatmaq, özü isə Bakıya girmək məqsədilə belə etmişdi. Abbas Mirzə şəhərdən Ərdəbilə doğru hərəkət edib, Sisianova arxadan zərbə endirmək istəyirdi. Rus generalının Bakı qalası önündə öldürülməsi (1806-cı il) nəticəsində Azərbaycan Sisianovun ordusundan xilas olmuşdu.

Sisianovu general Qudoviç əvəz etdi. Bu zaman Abbas Mirzə ordunu döyüşə hazır vəziyyətdə saxlayırdı. Onu Qarabağın, Şuşanın azad edilməsi daim düşündürürdü. O, Şuşa xanı İbrahimxəlil xanla köhnə münasibətini unudaraq (ruslara qoşulmuş oğlunu məğlub etmişdi) ona dost münasibətini bərpa etməyi qərara aldı, bunun üçün atası Fətəli şahın xanımı İbrahimxəlil xanın qızı Ağabacıdan (Ağabəyim ağadan) bu işdə vasitəçi olmağı xahiş etdi və o, bunu etdi. İbrahimxəlil xan xəlvəti Abbas Mirzəyə xəbər göndərdi ki, əgər Şuşaya hücum etsə, şəhərin darvazalarını onun üzünə açacaq. Bu məxfi danışıq ruslara kim çatdırırdı? Məlumdur!!! Abbas Mirzə onun köməyinə tələsdi. Lakin Xudafərin körpüsündən bir qədər uzaqlaşdıqdan sonra dəhşətli hadisənin şahidi oldu. 100 nəfərə qədər əsgər İbrahimxəlil xanın cənazəsini Xudafərin tərəfə gətirirdi. Xan bütün ailə üzvləri ilə bərabər öldürülmüşdü.

II Rusiya-Qacar müharibəsi zamanı Şuşanın və Gəncənin geri alınması uğrunda döyüşlər nəticə vermədi. Buna başlıca səbəblərdən biri orada yaşayan ermənilərin ruslar tərəfindən ələ alınması, Abbas Mirzəyə qarşı xəyanətləri idi. Ermənilər rus ordusunun Qafqaz üzrə komandanı Paskeviçi Azərbaycan ordusundakı vəziyyətlə, Abbas Mirzənin hərbi planları ilə məlumatlandırırdılar.